

Vesna Leskošek

ZAPOSLITVENE MOŽNOSTI MLADIH

Mladina je v Sloveniji ena od družbenih skupin, ki so najbolj izpostavljene spremembam na zaposlitvenem trgu. Poleg starejših od 50 let starosti, dolgotrajno brezposelnih in hendikepiranih ima najvišjo stopnjo brezposelnosti. Še posebno velik je delež mladih, ki iščejo prvo zaposlitev in šele vstopajo na trg zaposlovanja. Problem je obsežen, dolgotrajen in ga prepozna tako država kot Evropska unija. Čeprav se država loteva zmanjševanja brezposelnosti mladih z ukrepi aktivne politike zaposlovanja (v nadaljevanju APZ), natančnejša analiza pokaže, da ne zajamejo kompleksnosti pojava, so poenostavljeni, niso naravnani ciljno in ne prepoznavajo raznolikosti skupine. Spre gledajo, da se spreminjata oba parametra problema, tako mladost kot zaposlovanje, in da so spremembe hitre in obsežne; za mlade brez spretnosti, izobrazbe in s šibkim dostopom do virov so lahko tudi usodne, in sicer tako, da so lahko dolgoročno izključeni s trga dela. Problem bomo v nadaljevanju premišljevali s treh vidikov: sprememb na področju mladosti, pomenov izključenosti mladih, ki imajo šibkejši dostop do virov, in sodobnih sprememb trga zaposlovanja. Pogledali bomo, kako se ukrepi APZ skladajo z ugotovitvami.

MLADOST

Kot pravi M. Ule (2000), je mladina v devetdesetih letih naletela na nova tveganja in nevarnosti, ki se zdijo močnejše od priložnosti, ki jih ponuja modernizacija. K temu so prispevali zlasti hiter padec bipolarnega sveta (obsežne družbene spremembe v zadnjem desetletju

prejšnjega stoletja), nestabilnost, nova vojna žarišča in globalne ekonomske spremembe, ki so korenito spremenile politike in družbe. V prvem desetletju novega tisočletja se tveganja, nevarnosti in pritiski množijo in poglobljajo. Beck (2001) razvitejšo moderno, kjer je proizvodnja bogastva velika, poveže z družbeno proizvodnjo novih in netipičnih tveganj. Ne gre več za osebna tveganja, temveč za globalne situacije ogroženosti. V tej globalni situaciji ogroženosti so tveganja neenako porazdeljena med bogate in revne; prvi se jim lahko izogonejo in celo vplivajo na njihovo produkcijo, drugi pa jih doživljajo in zanje postajajo vedno bolj neizogibna. Neenakost tveganj je še vedno razredno¹ pogojena, bogastva se zbirajo zgoraj, tveganja pa spodaj. Bogastvo se vedno bolj koncentrira v rokah maloštevilnih posameznikov, med katerimi lahko najdemo tako tiste, ki so bogastvo dedovali, kot tiste, ki so ga pridobili z izkoriščanjem neurejenih razmer (države, kjer se je spremenil politični sistem, ali države s šibkimi demokratičnimi standardi, kršitvami človekovih pravic, neurejeno zakonodajo in podobno). Bogastvo se globalizira, revščina (in s tem tveganja) pa lokalizira (Bauman 1998), vendar Beck (2001: 49) opozori, da tveganja ne moremo enačiti z ogroženostjo (npr. klimatske spremembe), ki se ji nihče zares ne more izogniti. Bogati se sicer tveganjem lažje

¹ Kategorijo razreda uporabljamo ob zavedanju vseh sprememb, ki so se v družbeni strukturi zgodile v času postfordizma. Delavstvo se iz proizvodnih dejavnosti seli v storitvene, ki postajajo mesto novih izkoriščanj (npr. multinacionalne trgovinske verige in trgovke kot novi proletariat).

izognejo, ker si lahko kupijo svobodo pred njimi, ne morejo pa se izogniti ogroženostim, ki ne poznajo meja. Konflikt, ki nastaja med željo po še večjem bogastvu in ogroženostjo, ki jo ta želja proizvaja, je konflikt med kratkoročnim zaslužkom in dolgoročnimi posledicami, ki so preveč oddaljene, da bi jih zaslužkarji imeli za faktor tveganja. Bogati nanje ne naletijo tudi zato, ker se tveganja, ki jih proizvajajo ogroženosti, lokalizirajo in kopičijo pri tistih, ki živijo na dnu (črpanje nafte v Nigeriji, Braziliji ali kemična industrija drugod po nerazvitem svetu). Neenakosti se na ta način poglobljajo in s tem se pogloblja prepad med tistimi, ki imajo dostop do resursov, in tistimi, ki se jim resursi vedno bolj oddaljujejo. To se ne nanaša samo na oddaljen nerazviti svet, temveč velja tudi za razvite dele sveta.

Nova razmerja moči (ali vzpostavljanje novega družbenega reda, kot dogajanja zadnja desetletja poimenuje Wallerstein po Beck 2003: 54–56) se ne dogajajo le na globalni ravni, temveč se odražajo tudi na lokalnih ravneh. Prepada med bogatimi in revnimi postaja znotraj nacionalnih držav vse bolj očiten. Pritiski mednarodnih korporacij in vedno nova vojna žarišča povzročajo pretrese in vplivajo na zmanjšanje standardov in možnosti za dostojno preživetje vseh ljudi, ne glede na to, ali so si sposobni dostojno preživetje zagotoviti sami ali pa jim ga zagotavlja država. Znižuje se raven socialne zaščite, kar je značilno predvsem za države bivšega vzhodnega bloka, kjer so neoliberalne ideologije najprej dobile domicil.

Vse te spremembe se odražajo tudi na spremenjenih pomenih mladosti. Rener (2000: 93) vzroke za probleme mladih pripisuje povečani ekonomski odvisnosti mladih ob hkratnem razvijanju psihosocialne neodvisnosti, vplivu vrstniških skupin in subkulturnih življenjskih stilov in pomanjkanju spoznavnih orientacij, fragmentaciji referenčnih območij, ki bi omogočala umeščanje lastnih izkušenj v širši pomenski kontekst. Nadaljuje, da modernizacija od mladih zahteva sposobnosti hitrega prilagajanja na spremenjene razmere, vendar ne učinkuje na vse mlade enako. Ena skupina mladih ima družbene in osebne vire, s katerimi

izkoriščajo priložnosti, druga pa nima ne prvih in ne drugih.

DRUŽBENA IZKLJUČENOST

Obe skupini mladih naletita na tveganja, ki smo jih že opredelili kot neizogibna. Kljub temu postajajo razlike med njima večje kot kdaj koli prej. Razlike se kažejo na ravni dostopa do virov in hkrati na ravni družbenih in osebnih podpor pri nastopu novih tveganj. Družbene in osebne podpore postajajo ključne pri tem, kako bodo mladi preživeli svoje življenje. Tveganja so lahko namreč za nekatere priložnost, za druge nevarnost. Nov koncept socialnega vključevanja pojasnjuje izključenost kot omejen ali onemogočen dostop do virov, ki vpliva na to, kako se spopadamo s tveganji, ki jih prinašajo spremembe. V nasprotju s splošnim prepričanjem so spremembe za tiste, ki se spopadajo z revščino ali družbeno izključenostjo, ogrožajoče in ne spodbudne. Vsaka sprememba zanje pomeni še večji zaostanek in poglobljanje njihovega položaja, ker zahteva nove spretnosti in znanja in sposobnost hitrega prilagajanja in obvladovanja (Ball 1994).

Katherine Duffy (1998) opredeli razliko med revščino in socialno izključenostjo kot razliko med neustreznimi ali neenakimi materialnimi resursi in neustrezno ali neenako participacijo v javnem življenju. Revščina se nanaša na izključenost od denarja in storitev, socialna izključenost pa presega zgolj izključenost iz porabništva in zajema izključenost iz družbe. Revščina in neenakost se v današnjih družbah močno prekrivata. Rezultati raziskave, ki jo je avtorica opravila v državah EU15, so pokazali, da so v večjem tveganju, da postanejo socialno izključeni, tiste skupine in posamezniki, ki imajo šibko vez z vsaj eno od dimenzij družbene integracije. Te dimenzije so država, ekonomski trgi (zlasti trg dela) in civilna družba, ki se primarno nanaša na nedržavne organizacije privatnega življenja (družine, osebne mreže, skupnost in osnovne prostovoljne organizacije). Tisti v resnem tveganju imajo šibke ali pretrgane povezave z dvema dimenzijama ali vsemi tremi. To so

v razmerju do države tisti z nelegalnem ali neregularnim statusom, mlade matere, tisti, ki zlorablajo substance, bivši storilci kaznivih dejanj in mladi, v razmerju do trga zaposlitve tisti, ki imajo manjše spretnosti, ki jih doleti diskriminacija in ki skrbijo za druge (bolne, s prizadetostmi), v razmerju do civilne družbe pa stari, izolirani, iz vaških okolij, alkoholiki in odvisni od pomoči države.

Treba je razumeti, na kaj izključene skupine in posamezniki, posameznice naletijo v vsakdanjem življenju in kaj izključenost pomeni za vsakega od njih posebej. Nasploh velja, da nosijo dvojno breme (izključenosti se kopičijo). So subjekti ali bolj objekti regulacij, čeprav so kot marginalizirani manj vidni. Bolj verjetno je, da bomo govorili o njih kot pa z njimi. Ta dvojna nevarnost je pomemben vir tveganja za človekovo dostojanstvo najmanj prednostnih ali najbolj zapostavljenih skupin. Rener (2000: 94) opozori, »da se mladi ljudje, ki pripadajo različnim družbenim razredom, razlikujejo v količini in vrsti virov, možnosti in priložnosti, vendar so konkretni izteki njihovih poti v odraslost bolj kot kdaj koli prej odvisni od uvrstitve in podpor v podsistemi«. Med podsisteme uvršča družino, izobraževanje, zaposlovanje, prosti čas. Veča se ranljivost celotne populacije mladih, vendar se hkrati pogloblja ranljivost klasičnih izključenih skupin iz nižjih družbenih razredov. Še posebej so ranljivi tisti mladi, ki so v interakcijah s socialnimi institucijami deležni več sankcij in družbenega nadzora kot podpor in koristi (Rener 2000: 95).

DRUŽBENE IN OSEBNE OPORE

V sedanjem času se prisila izbir pomika v zgodnje otroštvo. Starši in otroci so prisiljeni sprejemati odločitve o nadaljnji poti že zgodaj in tako načrtovati pot v odraslost. Rener (*ibid.*) opozori na nasprotje med zgodnjimi izbirami po eni strani in podaljševanjem mladosti na drugi. Zgodnje izbire predpostavljajo individualno odgovornost, vendar ob hkratnem pomanjkanju mehanizmov, ki bi omogočali ekonomsko samostojnost mladih. Tveganja se kopičijo na prehodih iz enega referenčnega okvirja v

drugega (npr. iz šole v zaposlitev, iz družine v samostojnost itn.), individualizirane življenjske poti zato postajajo nepredvidljive. Opre postajajo vedno pomembnejše, ker po eni strani prinašajo stabilnost, varnost, ki je primanjkuje v nenehno spreminjajočem se svetu, po drugi strani pa so opore pomembne pri premagovanju ovir na poti v odraslost. V obeh primerih gre za večpomenskost opor, ki se nanašajo tako na emocionalne razsežnosti kot na interakcijske in komunikacijske razsežnosti (Kogovšek, Ferligoj 2004: 17). Omrežja so namreč izvir socialnega kapitala², ki je pomemben za dostop do pomembnih virov. Med vire štejemo informacije (na podlagi katerih se orientiramo med izbirami), možnosti za izobraževanje, uresničevanje interesov, zaposlitev ali delo, bivališče in podobno. Omrežja opor torej večajo socialni kapital ali pa ga zmanjšujejo. Omrežje tesnih socialnih vezi samo po sebi še ne zagotavlja dostop do virov, čeprav ponuja stabilnost in varnost. Če pa so socialne vezi razrahljane, potem umanjka tudi ta dimenzija opore.

Osebna omrežja opor različno vplivajo na življenjske poti mladih. Kjer opore spremljajo tudi statusne in materialne podpore, je nastop tveganj olajšan, saj lahko bogati kupijo svobodo pred tveganji, pravi Beck. Statusne podpore so v tradicionalnih družbah, kot je slovenska, še vedno pomembne (ali pa s kapitalizmom še pridobivajo na pomembnosti). Hierarhični odnosi v patriarhalnih družbenih redih dajejo več pomena tistim, ki so nosilci bogastva ali zasedajo pomembne družbene položaje. Izobrazba je pogosto odvisna od statusa in ne le od znanja in sposobnosti. Romski otroci so pogosteje usmerjeni v posebne šole in pridobijo nižjo stopnjo izobrazbe kot njihovi neromski vrstniki, ker se romskost povezuje z intelektualno inferiornostjo (Zaviršek 2002). Podobno

² Socialni kapital je podobno kot kulturni kapital odvisen predvsem od referenčnih okvirov, še zlasti tistih, ki jih organizira država. Bolj ko podpira posameznike pri aktivni udeležbi v javnosti z zagotavljanjem enakih možnosti in nediskriminatornimi praksami, bolj omogoča povezovanje, iz česar ljudje črpajo moč in vire za kreiranje svojih življenjskih poti. Socialni kapital je relacijska vrednost (Lin *et al.* 2001).

je z revščino – otroci iz revnih družin težje pridobijo dobro izobrazbo, ker se tudi revščina pogosto povezuje z intelektualno nerazvitostjo, pa tudi z lenobo (torej nemoralnostjo), pasivnostjo, pomanjkanjem interesa in se na ta način individualizira. Nižja stopnja izobrazbe je tako videti posledica individualnih izbir in hotenj. Emocionalna opora v družini ne zadošča za doseganje uspeha, potrebne so družbene podpore, v katere štejejo tako materialne vire kot mentalitetne, ki se vzpostavljajo v institucijah, predvsem izobraževalnih. Na poti skozi institucije namreč dobivamo ideje o sebi, o svojih možnostih, sposobnostih, na podlagi katerih lahko kreiramo življenjsko pot. Tako lahko mladi iz revnejših družin z nizkim socialno ekonomskim statusom kljub morebitnim visokim sposobnostim dosegajo nižjo izobrazbo, saj se morajo v izobraževalnih institucijah bolj dokazovati kot njihovi premožnejši vrstniki. To ne velja le za revne, temveč tudi (ali predvsem) za pripadnike etničnih manjšin. Mladi iz nižjih slojev morajo svoje sposobnosti dokazovati, pri višjih pa so te samoumevne.

Starši z nizko izobrazbeno stopnjo in zaposleni na slabo ovrednotenih delovnih mestih pogosto tudi sami nimajo meril, po katerih bi lahko vrednotili sposobnosti in zmožnosti svojih otrok, zato jih ne morejo spodbujati pri razvijanju potencialov ali pri doseganju čim višje izobrazbe. Če poleg tega ni družbenih spodbud, potem se zdi načrtovanje čim višje izobrazbe preveč ambiciozno in utopično. Pri zgodnjem načrtovanju življenjskih karier, v katerega so danes prisiljeni starši in njihovi otroci, so družbene spodbude še bolj pomembne, ker ideje o sebi pridobivamo na poti skozi institucije in z vključitvijo v javno življenje.

V tem smislu je treba razumeti tudi načelo enakih možnosti. Te ne pomenijo le enakih izhodiščnih možnosti, kot je možnost vseh vpisati se na katero koli šolo, temveč posebne spodbude tistim, ki so zaradi svojih osebnih okoliščin že v izhodišču prikrajšani (Mencin Čeplak 2000: 124). Posebne spodbude pa ne morejo zagotavljati starši, temveč jih mora zagotoviti država skozi sistem institucij. Pri tem so države z obsežnejšim blaginjskim sistemom

uspešnejše kot tiste, kjer je raven socialne države nizka, in sicer zato, ker socialna država ne pomeni le sistema socialnih dajatev, temveč je utemeljena na principih socialne pravičnosti, enakosti in solidarnosti, ki vključujejo spoznanja o temeljnih prikrajšanostih in hkrati odgovornost za zmanjševanje neenakosti.

ZAPOSLOVANJE MLADIH

Mencin Čeplak (*ibid.*) opozarja, da je izobrazba sicer pomembna, vendar ne zagotavlja varnosti. Izobrazba namreč ne zagotavlja zaposlitve, brezposelnost pa ni politično izhodišče, če ne preseže določenega deleža aktivnega prebivalstva. Strah pred nezaposlenostjo se krepi, je realen in se pomika po starostni lestvici navzdol. Rener (2000: 101) navaja, da strahovi prizadenejo mlado generacijo, ki je še vedno socializirana v delovno etiko in možnosti individualnih dosežkov, kjer naj bi trud in prizadevanja prinašala uspeh. Hkrati pa so vedno bolj izključeni iz zaposlitev, kar naj bi bil poglobitni razlog za deviantne in kriminogene poti v odraslost. Vse več mladih se giblje v »sivih conah« zaposlovanja, ki ne pomenijo dela na črno v klasičnem pomenu besede, temveč zaposlitev v lokalnih polformalnih mrežah (Habermas po Rener 2000: 101). Tudi to delo zahteva veliko mero fleksibilnosti in prilagajanja, vendar je ta fleksibilnost osebna odločitev in odraz novih življenjskih stilov. Nasprotno je fleksibilnost, ki jo propagirajo neoliberalni politiki, predvsem prisila, ki je rezultat tržne diskontinuitete zaposlitvenih vzorcev. Fleksibilnost kot izbira je nekakšen disidentski odgovor mladih na grožnje o večinskem izrinjanju generacije iz zaposlitev. Do takih odgovorov pri nas prihaja le delno (tovarna Rog, Metelkova mesto itn.) in večino med mladimi, ki za svojo ustvarjalnost in aktivizem ne najdejo prostora v prevladujočih sistemskih oblikah delovanja (pridobitnega in nepridobitnega).

Spremembe v zaposlovanju so v zadnjem desetletju, še zlasti pa v zadnjih nekaj letih intenzivne in obsežne. Zaposlitev je še do nedavno pomenila izhod iz revščine in pridobitev

družbeno vrednotenega statusa. V sedanjem času tudi zaposlitev ne zagotavlja več, da bi se ljudje izvili iz pasti pomanjkanja in bede. Situacija je ogrožajoča za vse, še posebno pa za mlade, ki imajo težave že pridobiti prvo zaposlitev. Po podatkih zavoda za zaposlovanje je bilo od vseh iskalcev zaposlitve v letu 2006 22 % iskalcev prve zaposlitve in 19,4 % brezposelnih do 26 let starosti (gl. Zavod za statistiko 1). V marcu 2007 je odstotek nižji; isti vir navaja, da je bilo 19,9 % vseh brezposelnih iskalcev prve zaposlitve in 17,2 % brezposelnih do 26 let starosti. Nekaj tisoč ljudi je vsak mesec izbrisanih iz evidence brezposelnih, od tega je le 10 do 20 % upokojenih ali vključenih v šolanje. Največ brezposelnih iskalcev prve zaposlitve je v Novem mestu, sledijo Murska Sobota, Trbovlje in Ptuj. Največ brezposelnih do 26 leta starosti pa je v Trbovljah, sledijo Velenje, Ptuj in Murska Sobota (gl. Zavod za statistiko 2).

Večina mladih je zaposlenih za določen čas in zlahka prehajajo iz zaposlenosti v brezposelnost. Značilno za zadnja leta je tudi večje število brezposelnih z visoko izobrazbo, kar je povsem nov pojav. Zdi se, dačasne zaposlitve ne vodijo več v trajnejše oblike, kar za mlade pomeni nove položaje tveganja, saj jim zaposlenost ne omogoča tudi dejanske neodvisnosti, npr. neodvisnosti od družine, samostojnega bivanja ali načrtovanja življenjskih skupnosti. Trbanc (2005: 163) navaja, da so mladinski trgi delovne sile segment, ki je najhitreje izpostavljen različnim nihanjem in kjer so pritiski po prožnosti in prilagodljivosti največji. Dejavniki, ki vplivajo na zaposlitvene možnosti mladih, so kompleksni in prepleteni in je težko razpoznati, kateri so vzrok in kateri posledica. Tako je podaljševanje izobraževanja odlaganje zaposlitve, hkrati pa nuja in izhod iz položaja brezposelnosti. Demografska slika kaže upadanje rodnosti in s tem zmanjševanje skupine mladih v aktivnem prebivalstvu, hkrati pa imajo prav mladi najvišje stopnje brezposelnosti. Če bi bilo mladih več, bi bil problem najbrž še večji. Kot pravi Trbanc (*ibid.*), je tudi znižanje stopnje mladinske brezposelnosti pripisati manjši populaciji in ne uspešnemu vključevanju v trg dela. Avtorica

opozori, da je kljub perečemu problemu malo ciljnih programov, ki bi povečevali možnosti zaposlovanja mladih, zlasti pridobitev prve zaposlitve. Pripravištvo, na primer, je bilo zelo učinkovit način vstopanja v zaposlitev, saj je hkrati zagotavljalo pridobivanje praktičnih spretnosti, prevajanje teorije v prakso, pridobitev strokovnih licenc z opravljanimi strokovnimi izpiti in spoznavanje z delovno organizacijo. Večina zaposlitev za daljši čas zahteva opravljen strokovni izpit, ki ga mladi danes ne morejo opraviti, ker ne dobijo pripravništva, vsaj plačanega ne. Prisiljeni so se vključevati v t. i. prostovoljna pripravništva, torej opravljati delo zastoj in tako pridobiti možnost pristopa do strokovnega izpita. Ni povsem jasno, zakaj je tako koristen program izginil iz strategij zaposlovanja. Po podatkih zavoda za zaposlovanje je bilo v letu 1993 kar 88 odstotkov vseh prvih zaposlitev mladih izpeljanih s pomočjo tega ukrepa (*op. cit.*: 174). Država se loteva problematike predvsem z aktivno politiko zaposlovanja, ki ga poznajo tudi ostale države EU.

AKTIVNA POLITIKA ZAPOSLOVANJA

Program aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007–2013 (gl. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) posega v trg z načrtovanimi ukrepi, da bi odpravil kratkoročne in druge probleme glede zaposlovanja in trga dela, ki jih s preostalimi sistemskimi rešitvami in ukrepi drugih politik ni mogoče učinkovito odpravljati. Program APZ vsebuje štiri ukrepe. Ukrepi naj bi spodbujali inovativne in posebne prijeme in projekte, ki naj bi urejali probleme in spodbudili nosilce razvoja v lokalnem okolju. Med izzive je uvrščena tudi skupina brezposelnih mladih (15–24). V obdobju 2007–2013 se bodo izvajali štirje ukrepi programa APZ, ki so splošni in se ne nanašajo na nobeno od ciljnih skupin posebej. Vsi ukrepi se nanašajo na vse ciljne skupine, diferencirajo se le, ko gre za izvajanje posameznega ukrepa, in sicer tako, da izvajalci posamičnih programov usmerijo aktivnosti na eno (ali več) skupin.

Svetovanje in pomoč pri iskanju zaposlitve

Namen ukrepa je svetovanje in pomoč posameznikom pri iskanju zaposlitve, seznanjanje s poklicnimi možnostmi in poglobljena obravnava določenih skupin oseb. Predvidene so tri aktivnosti:

- poklicno in zaposlitveno informiranje, svetovanje in motiviranje
- pomoč pri iskanju zaposlitve
- razvoj in izvajanje novih oblik pomoči in predstavitev.

Usposabljanje in izobraževanje

Namen ukrepa je povečanje zaposljivosti in konkurenčnosti na trgu dela s pridobivanjem novega znanja, spretnosti in zmožnosti in z dvigom izobrazbe in kvalifikacijske ravni zaposlenih in brezposelnih. Predvidene so naslednje aktivnosti:

- programi institucionalnega usposabljanja in nacionalne poklicne kvalifikacije
- programi praktičnega usposabljanja
- programi izobraževanja
- usposabljanje in izobraževanje zaposlenih
- preventivni in inovativni projekti na trgu dela.

Spodbujanje zaposlovanja in samozaposlovanja

Namen ukrepa je spodbujanje samozaposlovanja brezposelnih oseb, ki želijo po usposabljanju uresničiti podjetniško idejo in se samozaposliti, spodbujanje zaposlovanja najtežje zaposljivih skupin brezposelnih oseb, zlasti prejemnikov denarne socialne pomoči, povečevanje prilagodljivosti trga dela s spodbujanjem novih oblik zaposlovanja, povečanje regijske in sektorske mobilnosti, ohranitev delovnih mest in podpora preoblikovanju podjetij.

Aktivnosti so v ukrepu večinoma oblike državne pomoči, zato se izvajajo v skladu s pravili o dodeljevanju državnih pomoči. Predvidene aktivnosti so:

- spodbujanje samozaposlovanja

- subvencije za zaposlitev teže zaposljivih skupin brezposelnih oseb
- povračilo stroškov dela
- spodbujanje prilagodljivosti delovne sile in podjetij
- ohranitev delovnih mest.

Programi za povečevanje socialne vključenosti

Namen ukrepa je spodbujati socialno vključenost ljudi, torej uresničevati in uveljaviti aktivnosti in projekte za ustvarjanje okolja, ki bo motiviralo ljudi k aktivnosti in v katerem bodo lažje in hitreje našli delo, hkrati pa uživali tudi potrebno raven socialne zaščite. Predvidene aktivnosti so:

- *Spodbujanje socialnega vključevanja in delovne aktivnosti za tiste, ki potrebujejo posebno pomoč pri vključitvi na trg dela.* Del tega ukrepa so tudi javna dela, pomoč na domu, osebna asistenca, zaposlitveni projekti za invalide in podobni projekti, namenjeni spodbujanju novega zaposlovanja v neprofitnem sektorju in izenačevanju možnosti zaposlovanja teže zaposljivih brezposelnih oseb. Uresničevali se bodo projekti organizacije in izvajanja začasnega ali občasnega humanitarnega ali podobnega dela, kakor jih določa zakon o socialnem varstvu. Izvajalo se bo tudi začasno in občasno humanitarno ali podobno delo v skladu s členom 36c zakona o socialnem varstvu, ki je namenjeno prejemnikom denarne socialne pomoči in razvoju in uveljavitvi t. i. sheme »*in-work benefit*«; njeno bistvo je, da delo prinaša korist (primerno nagrajevanje in podpora tistim, ki delajo in so aktivni). Shema je namenjena zlasti dolgotrajno brezposelnim osebam in prejemnikom denarne socialne pomoči za ponovno aktiviranje na socialnem in delovnem področju.
- *Spodbujanje zaposlitvenih zmogljivosti.* Za zaposlovanje v storitvenem in nevladnem sektorju bodo spodbujali oblikovanje in izvajanje netržnih zaposlitvenih projektov, zlasti za razvoj novih oblik socialnih programov in socialnovarstvenih in drugih storitev v javnem interesu, ki bogatijo lokalno družbeno in

delovno življenje. Podpirajo zlasti projekte, ki ustvarjajo delovna mesta v neprofitnem sektorju in nevladnih organizacijah (NVO). Spodbujali bodo tudi aktivnosti za pospeševanje nastanka novih enot socialnega podjetništva in razvoj obstoječih oblik socialnega podjetništva in za širitev mreže socialnih podjetij na podlagi novih socialnih in socialnovarstvenih oblik, ustvarjalne tvornosti in drugih storitev v javnem interesu. Spodbujali bodo razvoj zaposlitvenih zmogljivosti na podeželju in na področjih, kjer obstajajo zaposlitvene priložnosti (npr. okoljevarstveno področje).

- *Inovativni programi za pospeševanje socialnega vključevanja in boja proti zapostavljanju na trgu dela.* V okviru ukrepa bodo podpirali razvoj in izvajanje inovativnih in mednarodnih projektov za krepitev socialne vključenosti in boja proti diskriminaciji. V ukrep sodijo tudi zagotavljanje enakih možnosti z razvojem in podpiranjem projektov usklajevanja družinskega in poklicnega življenja in neenakosti v demografski sestavi, izvajanje akcij boja proti zapostavljanju na trgu dela, podpora pilotnim projektom itn.

SKLEP

Aktivna politika zaposlovanja le delno odgovarja na potrebe brezposelnih mladih, čeprav je prostora za kritiko manj kot pred leti. Vendar lahko ugotovimo, da program spregleda raznovrstnost skupine mladih in zato tudi njihov neenak družbeni položaj.

Najprej so pomembne razlike med spoloma. Med brezposelnimi mladimi je več deklet kot fantov. Pri natančnejšem branju programa ne zasledimo nobenih aktivnosti, ki bi se lotevale spolnih razlik in posebej spodbujale zaposlovanje deklet ali vsaj zagotavljale enako dostopnost obema spoloma.

Položaj etničnih manjšin ali skupin ni izhodišče za ukrepe. Med etnične skupine (poimenovanje ni ustrezno, vendar večina etnij nima statusa manjšine) uvrščamo tako Rome kot drugo ali tretjo generacijo priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik, v zadnjem času pa tudi priseljence iz vzhodnih držav, ki

jih je v Sloveniji več kot v preteklosti. O položaju etničnih skupin ne vemo veliko zaradi pomanjkanja raziskav, statističnih podatkov in študij. Ne vemo, na primer, kolikšen je delež pripadnikov etničnih skupin med brezposelnimi mladimi, je morebiten visok delež posledica nedostopnosti do izobrazbe ali je vzroke iskati drugje. Pri romski skupnosti smo že lahko prepričani, da je slabši položaj posledica diskriminacijskih institucionalnih praks, o tem obstaja več študij. Če je vzrok za nezaposlenost iskati v manjših možnostih, potem so klasični ukrepi aktivne politike zaposlovanja dokaj neučinkoviti.

Ugotovili smo, da je treba za številna dela, ki zahtevajo ustrezno izobrazbo, opraviti strokovni izpit, pred tem pa opraviti dobo pripravništva. Koristnost tega obdobja je podcenjena, kar je nevarno. Nerazumljivo je, da se morajo mladi za eno leto prijaviti na zavod za zaposlovanje, šele potem so upravičeni do sredstev za pripravništvo. Znanje, ki ga med študijem pridobijo, se mora vendar čim prej navezati na praktične izkušnje, samo tako lahko prakso reflektirajo in znanje uporabijo ter utrdijo. V tem letu so upravičeni do denarne pomoči, a bi raje prejeli pripravniško plačo in bili zaposleni. Na ta način jih država prisili v odvisnost od pomoči in hkrati zmanjšuje njihovo zaposljivost.

Ukrepi ne vključujejo vednosti o tveganjih, ki se kopičijo na prehodih. Eden od najpomembnejših prehodov je prav prehod iz šolanja v zaposlitev. Zgodi pa se, da mladi doživijo prehod iz izobraževanja v brezposelnost. Mladi se sicer zavedajo, da zaposlitev ni več nekaj, kar se pridobi z lahkoto, vendar ne pričakujejo, da bo brezposelnost trajala dalj časa.

Zaradi spreminjajoče narave dela in zaposlitve je treba razmišljati tudi o nestandardnih oblikah zaposlovanja. Pri tem nimamo v mislih časovnih omejitev, temveč možnosti zaposlovanja v »sivi coni«, kot to poimenuje Tanja Renar (2000: 101). Tako zaposlovanje zahteva kreiranje neodvisnih prostorov, kot so na primer mladinske kooperative. Finci imajo razvit sistem usposabljanja mladih za opravljanje različnih del, s katerimi lahko zaslužijo tudi

brez vključitve v prevladujoč zaposlitveni trg. Usposablajo jih za izdelovanje raznih lesnih izdelkov (tudi čolnov), popraviljanje motorjev in koles in podobno. Usposabljanje ni spolno specifično in je dostopno vsem, zlasti pa tistim, ki izpadejo iz šolskega sistema. Pri teh oblikah ne gre le za delo v nevladnih organizacijah, temveč za kreiranje lastnih prostorov in kolektivitet, ki pripomorejo tudi k bolj aktivnemu vključevanju v javno življenje.

V Sloveniji nimamo nobene celostne raziskave ali študije o zaposlovanju mladih. Ukrepi zato temeljijo le na internih evalvacijah, hitrih ocenah ali izkušnjah institucij, ki se s tem tradicionalno ukvarjajo. Načrtovanje ustreznih ukrepov bi bilo učinkovitejše, če bi izhajali iz ugotovitev neodvisnih raziskovanj.

Sklenemo lahko, da obstaja razkorak med položajem mladih na trgu zaposlitev in med ukrepi države. Spremembe se dogajajo hitreje od sposobnosti institucij, da bi jim sledile in našle nove odgovore.

VIRI

- BECK, U. (2001), *Družba tveganja: Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- BECK, U. (2003), *Kaj je globalizacija?* Ljubljana: Krtina.
- BALL, C. (1994), *Bridging the Gulf*. Dublin: European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions.
- BAUMAN, Z. (1998), *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- DUFFY, K. (1998), *Opportunity and Risk: Trends of Social Exclusion in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
- KOGOVŠEK, N., FERLIGOJ, A. (2004), Konceptualizacija socialne opore. V: Novak M. (ur.), *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut za socialno varstvo (15–31).
- LIN, N., COOK, K., BURT, S. R. (ur.) (2001), *Social capital: Theory and research*. New York: Aldine de Gruyter.
- MENCIN ČEPLAK, M. (2000), Šola ter zgodbe o (pre) velikih pričakovanjih in izgubljenih iluzijah. V: Ule, M., Rener, T., Čeplak Mencin, M., Tivadar, B., *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Založba Aristej (119–142).
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve: Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007–2013. [Http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/Programi/apz_2007_2013.pdf](http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/Programi/apz_2007_2013.pdf) (15. 5. 2007).
- RENER, T. (2000), Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V: Ule, M., Rener, T., Čeplak Mencin, M., Tivadar, B., *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Založba Aristej (91–118).
- TRBANC, M. (2005), Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V: Črnak Meglič A. (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi. Analiza položaja v Sloveniji*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Založba Aristej (161–188).
- ULE, M. (2000), Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V: Ule, M., Rener, T., Čeplak Mencin, M., Tivadar, B., *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino, Založba Aristej (11–32).
- ZAVIRŠEK, D. (2002), Zaščita manjšin v Sloveniji. V: *Spremljanje pridruženja EU: Zaščita manjšin*. Ljubljana: Open Society Fund, Peace institute (65–108).
- Zavod za statistiko 1. [Http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/Kazalci/StrukturneZnacilnostiRegBP.htm](http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/Kazalci/StrukturneZnacilnostiRegBP.htm) (15. 5. 2007).
- Zavod za statistiko 2. [Http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/2007/tabela0307.htm](http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/2007/tabela0307.htm) (15. 5. 2007).